سنڌ ۾ اڪثريتي مينڊيٽ جا اصل محرڪ ڪهڙا آهن؟

_ جامي چانڊيو

جيتوڻيڪ چونڊن کان اڳ ئي اِهو چيو پئي ويو تہ هي چونڊون ملڪي تاريخ جون اهم ترين چونڊون ثابت ٿينديون، جنهن جا نتيجا ملڪ ۽ ان جي سياست تي غير معمولي ۽ غير روايتي اثر ڇڏيندا. اها ڳالهہ هڪ حد تائين درست ثابت ٿي آهي. عوام ڪي جتي ۽ جيتري بہ محدود آزادي ملي، عوام اُتي ڪمال ڪري ڏيکاريو. اهو ڄاڻندي بہ تہ چونڊون يا ان کان پوءِ ٺهندڙ حڪومتون کين ڪو بنيادي رليف نہ ڏينديون پر تنهن هوندي بہ عوام چونڊن کي هڪ سياسي موقعو سمجهي ان ذريعي پنهنجي سياسي سوچ، روين، پاليسين ۽ خواهشن توڙي نفرتن جو ڀرپور اظهار ڪيو. ان ڪري ضرورت ان ڳالهہ جي آهي تہ عوام جي حمايت، مخالفت، رويي، خواهشن توڙي نفرتن کي رڳو چونڊن جي تناظر ۾ ڏسو ۽ پرکيو نہ وڃي. چونڊون تہ عوام جي اظهار جو هڪ سياسي فارم هو پر ان جو جوهر

۽ سنڌن روين ۽ فيصلن جا محرڪ رڳو چونڊن يا ايندڙ حڪومتن جي قيام تائين محدود نہ هئا. اچو تہ سڀ کان اڳ عوام جي سوچ ۽ روين جي محرڪن ۽ خاص طور سنڌي عوام جي خواهشن ۽ سياسي روين جو جائزو وٺون. مجموعي طور سنڌي عوام جي سياسي محرڪن، سوچن، احساسن ۽ روين جا بنياد هي آهن.

(1) سڀ کان پهرين ڳالهہ تہ سنڌي عوام جي گهڻائي هن موجوده نظام جي مروج مفادن ۽ شڪلين جي اسٽيٽسڪو کان سخت بيزار آهي. ماڻهو تبديلي چاهين ٿا، اها تبديلي رڳو ليڊرشپ جي مهاندن جي نہ پر اهڙي تبديلي هجي جيڪا هو پنهنجي ذهني، احساساتي، سياسي، معاشي ۽ سماجي زندگيءَ ۾ پاڻ بہ محسوس ڪن ۽ سڀ کان وڏي ڳالهہ تہ پنهنجي لاءِ بہ محسوس ڪن. هن ملڪ جو عوام ۽ خاص طور سنڌي عوام اسٽيٽسڪو جي سمورين شڪلين کان نہ رڳو سياسي، معاشي ۽ سماجي طور پر ذهني ۽ روحاني طور بہ بيزار ٿي چڪو آهي. سوال آهي تہ ڇا سياسي پارٽيون گهربل سطح تي عوام جي نمائندگي عوام جي گهرجن ۽ خواهشن پٽاندر ڪرڻ لاءِ تيار آهن؟ سوال آهي تہ جيترو عوام چِٽو واضح ۽ بنيادي شين تي ليڪو ڪڍي بيٺو آهي، ايترو سندس نمائندگيءَ جي دعويدار سياسي پارٽيون بہ واضح آهن يا نہ؟ نظر اهو پيو اچي تہ عوام اڳيان آهي ۽ سياسي پارٽيون محدود حد تائين ان پٺيان گهلجڻ تي مجبور آهن. اجا بہ ايئن چئجي تہ وڏيون سياسي پارٽيون اسٽيٽسڪو ۽ عوام جي اُبتڙ مفادن جي وچ ۾ ٽنگيل آهن. نہ هو عوام مان هٿ ڪڍي ٿيون سگهن ۽ نہ اسٽيٽسڪو مان ۽ دراصل هن سموري سياسي بحران جو هڪ وڏو سبب بہ اهو ئي آهي. اهي سياسي پارٽيون ان تضاد جو حل عوام جي حق ۾ ڪڍڻ بجاءِ ويتر ان کي ٽڏو ۽ ماٺو ڪرڻ جي ڪوشش ڪن ٿيون. ان ڪري جيستائين سياسي پارٽيون موجوده سياسي ۽ رياستي بحران جي محرڪن کي نہ سمجهنديون تيسين نہ تہ اُهي عوام جي حقيقي نمائندگي ڪري سگهنديون، نہ وري ڪي بنيادي نوعيت جا نتيجا ڏئي سگهنديون. اِها ڳالهہ انهن سياسي پارٽين تي بہ لاڳو آهي، جيڪي اليڪشني سياست کان ٻاهر آهن. ڇاڪاڻ تہ حقيقت اِها آهي تہ اُهي سياسي پارٽيون جيڪي پاڻ کي اسٽيٽسڪو جون مخالف يا قومي مفادن جون محافظ سڏرائين ٿيون، انهن بہ عوام ۾ گهربل سطح جو تنظيمي ۽ سياسي ڪم نہ ڪيو آهي ۽ نہ ئي عوام کي اسٽيٽسڪو جي سياست جو ڪو اثرائتو تنظيمي ۽ سياسي متبادل ڏنو آهي. سياست اندر رڳو صحيح موقف پيش ڪرڻ، عوام جي ضمير جي نمائندگي ڪرڻ ۽ ڪن خاص موقعن ۽ اِشوز تي سرگرم ٿيڻ ڪافي نہ آهي. جيستائين عوام کي سگهاري تنظيم نہ ٿي ڏجي تيسين سياسي طور عوام جي حقيقي نمائندگيءَ جي دعويٰ بہ نہ ٿي ڪري سگهجي.

(2) عام طور اهو فيشن ۾ چيو ويندو آهي تہ سنڌي عوام ۾ محروميءَ جو احساس آهي، حقيقت اِها آهي تہ سنڌي عوام ۾ محروميءَ جو نہ پر غلاميءَ ۽ نڌڻڪائيءَ جو احساس شديد ٿي ويو آهي. ماڻهن کي رياست ۽ ان جي پاليل خاندانن ۽ وڏيرن نڙيءَ تائين سوڙهو ڪيو آهي تہ سياسي پارٽين کين عملي طور نڌڻڪو ڪري ڇڏيو آهي. هنن چونڊن ۾ بہ سياسي پارٽين بجاءِ عوام پاڻ مڙسي ڪئي آهي. ماڻهن مزاحمت ڪئي آهي ۽ پنهنجي ويري قوتن کي رد ڪيو آهي. عوام دوست قومي ۽ جمهوري سياسي پارٽين جو ڪم هوندو آهي تہ عوام جي هر سطح تي واهر ڪن پر سنڌي عوام گذريل ڪيتري زماني کان سخت نڌڻڪائيءَ جو شڪار آهي. رياست، سرڪاري ۽ عوام دشمن وڏيرا، دهشتگرد، ڌاڙيل، لاقانونيت، غربت ۽ بي وسيءَ جا راڪاس عوام بوءِ عوام بوءِ ڪندا وتن ۽ عوام انهن وحشتن وچ ۾ پاڻ کي نڌڻڪو ۽ بي واهو محسوس ڪري ٿو. گذريل ڪيتري وقت کان اقتداري سياسي پارٽيون عوام بجاءِ رڳو پنهنجو بچاءُ ڪرڻ ۾ رڌل رهيون آهن. سرزمين تي عوام جي واهر ڪير بہ نہ ٿو ڪري. اهو ئي حال قومپرست ۽ وطن دوست سياست جي دعويدار سياسي پارٽين جو آهي. سندن سڄو زور رڳو عوام جي حق ۾ سياسي موقف رکڻ تي آهي پر عوام سان سڌيءَ ريت سندن ڪيترو تعلق ۽ رابطو آهي يا وٽن ڪو تنظيمي ۽ سياسي انتظام آهي، جنهن ذريعي هو عوام جي عملي طور واهر ڪري سگهن؟ حقيقت اها آهي تہ عوام رياستي ادارن، وڏيرن، پوليس، دهشتگردن ۽ ڌاڙيلن سان چڱيءَ ريت پڄي سگهي ٿو شرط رڳو اهو آهي تہ عوام جي واهر ڪئي وڃي ۽ اها واهر سياسي تنظيمون تڏهن ئي ڪري سگهنديون جڏهن اُهي هيٺين سطح تي تنظيمي طور منظم ۽ سگهاريون هونديون ۽ انهن جو عوام سان سڌيءَ ريت اثرائتو رابطو هوندو. جيڪو عوام بنا مالڪيءَ جي چونڊن ۾ سرڪاري وڏيرن کي بدترين شڪست ڏئي سگهي ٿو جي ان جي واهر ڪئي وڃي تہ اهو ڇا نہ ٿو ڪري سگهي؟

(3) جيتوڻيڪ سنڌي عوام چونڊن ۾ حصو وٺي وڏيرن ۽ رياستي مدد سان هلندڙ پارٽين جو ڏينگو ڏيري ڪري ڏيکاريو پر حقيقت ۾ عوام اهو سمجهي ٿو تہ پاڪستان جهڙيءَ رياست ۾ رڳو چونڊن جي نالي ۾ ٿيندڙ سرگرميءَ سان سندن بنيادي مسئلن جو ڪو بہ حل نہ نڪرندو. ڇاڪاڻ تہ جتي ملڪ تي قابض اسٽيبلشمينٽ ئي خود مختيار ناهي اُتي ويچارين سياسي حڪومتن کي ڪيترا اختيار هوندا، اهو هاڻي عوام لاءِ ڪو راز نہ آهي. ان ڪري عوام سياسي مزاحمت ۽ پنهنجن حقن ۽ خود مختياريءَ لاءِ بنيادي جدوجهد چاهي ٿو. 1983ع ۽ 1986ع کان وٺي ويندي پاڻيءَ جي جدوجهد ۽ تازو محترمہ بينظير ڀٽو جي شهادت تائين عوام پنهنجي ڀرپور مزاحمت ۽ جدوجهد جو اظهار ڪيو

آهي ۽ حقيقت اها آهي تہ سواءِ پاڻيءَ جي جدوجهد جي باقي سمورن حساس موقعن ۽ جدوجهدن ۾ عوام سياسي پارٽين کان گهڻو اڳتي رهيو آهي. هن ڀيري بہ محترمہ بينظير ڀٽو جي شهادت سنڌي عوام ۾ جيڪا غير معمولي سياسي سگهہ پيدا ڪئي ان جو نہ رڳو سياسي پارٽين گهربل فائدو نہ ورتو پر ماڳهين ان کي مانو ڪري ڇڏيو. دراصل 2008ع جي چونڊن جا نتيجا بہ ان ئي مزاحمت جو اظهار آهن. پاڪستان جو رياستي ۽ سياسي تضاد ان طرف وڃي رهيو آهي، جتي هاڻي عوام ۽ قوم جي نمائنده سياسي پارٽين کي بنيادي جدوجهد ۽ مزاحمت ڏانهن وڌڻو پوندو. ڇاڪاڻ تہ اهو هاڻي ثابت ٿي چڪو آهي تہ جيڪي قوتون ۽ مافيائون ملڪ جي سياسي، معاشي ۽ رياستي ڪار وهنوار تي قابض آهن اُهي ايئن سولائيءَ سان ان مان هٿ نہ کڻنديون. عوام انهن قوتن ۽ مافيائن سان پنهنجو وهنوار ”سڌو“ ڪري سگهي ٿو جيڪڏهن سياسي پارٽيون ان ڏس ۾ پنهنجو گهربل ڪردار ادا ڪن يا گهٽ ۾ گهٽ ان ۾ رڪاوٽ نہ بڻجن. 1983ع ۽ 1986ع ۾ عوام اسٽيبلشمينٽ خلاف زبردست جدوجهد ڪئي پر جڏهن سياسي عمل بحال ٿيو تہ عوام جي جدوجهد جي ان ڀارنهن سالن تي پاڻي ڦيريندي اسٽيبلشمينٽ سان بنيادي معاملن تي ڪمپرومائيز ڪيو ويو ۽ اسان عوام جون قربانيون ضايع ڪري ڇڏيون. 1988ع ۾ عوام پنهنجي ووٽ ذريعي خاموش انقلاب آندو پر اهو بہ ضايع ڪيو ويو. هينئر وري 2008ع جي چونڊن ۾ عوام کي جيڪو محدود موقعو مليو ان ڪمال ڪري ڏيکاريو آهي، جنهن ۾ رياست جي پاليل سرڪاري خاندانن جون سياسي طور ضمانتون ضبط ٿي ويون آهن پر سوال آهي تہ ڇا عوام جي آندل ان خاموش انقلاب کي سنڀاليو ويندو يا اڳ جيان سستي اگهہ تي ضايع ڪيو ويندو؟

(4) سنڌي عوام سنڌ تي سياسي ۽ معاشي توڙي سماجي ۽ ثقافتي طور پنهنجي مالڪي چاهي ٿو. رياست پنهنجا من پسند دهشتگرد ٽولا ۽ وڏيرا تيار ڪري کين پالي اها ڪوشش ڪئي آهي تہ سنڌ تي سنڌي عوام جي مالڪي ۽ حڪمراني نہ هجي. ڄام صادق، لياقت جتوئي، غوث علي شاهہ، علي محمد مهر ۽ ارباب غلام رحيم جا دؤر ان جا واضح مثال آهن. هن ڀيري سمورين رڪاوٽن باوجود سنڌي عوام پ پ پ کي پنهنجو اڪثريتي ووٽ ڏنو ۽ ان پٺيان بہ اهو محرڪ هو تہ جيئن ڪا فضيلت واري ۽ پنهنجي حڪومت سنڌي عوام کي ملي سگهي، جيڪا کين پنهنجائپ جو احساس ڏياري ۽ سندن زندگين ۾ تبديلي ۽ خوشحالي آڻي ۽ وڏي ڳالهہ تہ عوام ۽ اقتدار جي ايوانن وچ ۾ فاصلن جي ديوار ختم ڪري کين پنهنجي ۽ عوام دوست حڪمرانيءَ جو احساس ڏياري. سوال آهي تہ ڇا پ پ پ جي حڪومت عوام جي انهن اُميدن تي پورو لهندي؟ ڇا ان ڏس ۾

پارٽيءَ وٽ ڪا پاليسي، حڪمت عملي ۽ پروگرام آهي تہ ڪيئن سنڌ جي عوام کي پنهنجي حڪمرانيءَ ۾ حڪومت جو احساس ڏيارجي؟

(5) جيتوڻيڪ عوام جي گهڻائي غربت، بيروزگاري ۽ معاشي محتاجيءَ کان نجات چاهي ٿي، پنهنجن وسيلن تي مالڪي چاهي ٿي- پر اهو سڀ تڏهن ئي ممڪن آهي جڏهن سنڌ وٽ مڪمل خود مختياري هوندي. پاڪستان ۾ صوبن جي خود مختياري رڳو هڪ مفروضو بڻجي وئي آهي، جڏهن تہ پاڪستان جي قيام جي معاهدي جو بنياد ئي صوبن ۽ ان ۾ وسندڙ قومن جي مڪمل خود مختياريءَ تي هو. سنڌي عوام تيسين غربت، مفلسيءَ، بک، بدحاليءَ ۽ محتاجيءَ مان جند آجي نہ ڪرائي سگهندو جيسين سنڌ کي سياسي ۽ معاشي طور مڪمل خود مختياري نہ ٿي ملي ۽ نہ رڳو سنڌ کي خود مختياري ملي پر سنڌ ۾ حڪمراني بہ اڪثريتي سنڌي عوام جي نمائندن جي هجي. باقي جي سنڌ جا مالڪ ايم ڪيو ايم ۽ وڏيرا هوندا ۽ پوءِ سنڌ کي خود مختياري ملي بہ تہ اُها سنڌي عوام جي ڪهڙي ڪم جي هوندي؟ سنڌي عوام چاهي ٿو تہ نہ رڳو سنڌن اڪثريتي نمائنده پارٽي اڪثريتي مينڊيٽ جو حق ادا ڪري سنڌي عوام جي سڀ طرفي مالڪي ڪري پر اها مرڪز سان بہ صوبي ۽ سنڌ جي عوام جي مفادن جي حوالي سان ائين ڊيل ڪري جيئن صوبي ۽ عوام جو حق ۽ سنڌن فرض آهي. پل تہ مرڪز ۾ بہ سنڌن پنهنجي ئي حڪومت ڇو نہ هجي؟ ايندڙ وقت ۾ سنڌ ۽ سنڌي عوام کي تمام وڏا چئلينج سامهون آهن. پاڻيءَ جو تڪرار، اين ايف سي ايوارڊ جو نبيرو، آدمشماري، سنڌ ۾ ترقياتي ايجنڊا جو سوال، وفاق کان گهربل شيئر وٺڻ جو معاملو، سنڌ جي قدرتي ۽ معدني وسيلن جي رائلٽي- اهي سڀ معاملا سنڌ حڪومت تڏهن ئي سنڌ ۽ سنڌي عوام جي حق ۾ نبيري سگهندي جڏهن اها مضبوط، واضح ۽ خود مختيار هوندي. پاڪستان جي سياسي مستقبل بابت ڪجهہ بہ چئي نہ ٿو سگهجي، ان ڪري هن ڀيري پ پ پ جي مينڊيٽ جو سنڌي عوام جي حق ۾ فائدو وٺي سگهجي ٿو. جيڪڏهن پارٽي ان ڏس ۾ سنجيدگيءَ ۽ ڪمٽمينٽ جو مظاهرو ڪري، سنڌ جي سياسي ۽ معاشي خود مختياريءَ کانسواءِ سنڌي عوام کي درپيش سنگين مسئلن جو حل ڪڍي نہ ٿو سگهجي.

(6) هونئن تہ پاڪستان ۾ سمورو عوام سياسي، سماجي توڙي معاشي طور غير محفوظ آهي پر حقيقت ۾ ڏٺو وڃي تہ پاڪستان ۾ سنڌ جي مخصوص حالتن ۾ سنڌي عوام شايد سڀ کان وڌيڪ گهڻ طرفن خطرن جو شڪار آهي. شهرن ۾ رهندڙ سنڌي عوام مٿان چوويهہ ئي ڪلاڪ دهشتگرديءَ جي خوف جي تلوار لٽڪندي رهي ٿي تہ ٻهراڙين ۾ وڏيرا، ڌاڙيل، ڌوهاري، پوليس ۽ لاقانونيت عوام لاءِ مستقل عذاب بڻيل آهن. عوام جي

گهڻائي جڏهن ڪنهن پارٽيءَ کي پنهنجي حمايت ۽ اڪثريتي مينڊيٽ آڇي ٿي تہ اُن جو سڌو مطلب اهو هوندو آهي تہ عوام کي انهن گهڻ طرفن عذابن مان ممڪن حد تائين نجات ڏياري وڃي. جيڪي مٿي ذڪر ڪيل ڇڙون سنڌي عوام جي وطن، وسيلن، مفادن، پاڻيءَ، ناڻي، عزتِ نفس، آزاديءَ ۽ جياپي کي ڇهتيون پيون آهن اُنهن کي بدنظميءَ، لاپرواهيءَ، غير ذميواريءَ ۽ ڪم ٽپائڻ واري سياست ذريعي منهن نٿو ڏئي سگهجي. گذريل سڄي عرصي ۾ سنڌي عوام هر اُن تنظيم، جدوجهد ۽ تحريڪ کي پنهنجو الهہ تلهہ آڇيو آهي جنهن مان کين اُميد ٿي تہ سنڌن واهر ڪئي ويندي، پر افسوس اهو آهي تہ جيترا ڀيرَ عوام اُنهن سياسي پارٽين سان پريا آهن موٽ ۾ اُنهن پارٽين وٽ گهربل تنظيمي سگهہ، رٿابندي ۽ دور انديشي نظر نٿي اچي. اها ڳالهہ پ پ پ سميت سمورين قومپرست ۽ وطن دوست سياسي تنظيمن تي لاڳو ٿئي ٿي. هر قومي ۽ جمهوري تحريڪ پٺيان سنڌي عوام جي ڊوڙ ۽ عوام جو ساٿ اهو ثابت ڪري ٿو تہ سنڌي ماڻهو پنهنجو، پنهنجن وسيلن ۽ وطن جو سڀ طرفو تحفظ چاهين ٿا. هن ڀيري عوام جي اڪثريتي مينڊيٽ پٺيان بہ بنيادي طور اهي ئي محرڪ هئا جن ڪم ڏيکاريو. سوال آهي تہ ڇا سياسي پارٽيون ۽ خاص طور اُهي جيڪي عوام جي مينڊيٽ جي بنياد تي اقتدار ماڻين ٿيون اُنهن کي اهو احساس ۽ ادراڪ آهي تہ عوام ڪائن ڇا ٿو چاهي؟

سياست ۽ سياسي پارٽيون اهي ئي سگهاريون ٿينديون آهن جن کي عوام جي مفادن، خواهشن ۽ تبديليءَ جي محرڪن جو ادراڪ هوندو آهي ۽ رڳو ادراڪ نہ پر ان جي بنيادن تي رٿابنديءَ ۽ ان تي عمل ڪرائڻ جي تنظيمي ۽ سياسي سگهہ هوندي آهي. هن ڀيري ڏسجي تہ سياسي پارٽيون ۽ خاص طور اها ڌر جنهن جي ڪلهن تي سنڌي عوام پنهنجي نمائندگيءَ ۽ واهر جو بار رکيو آهي- اُهي ڪيئن ٿيون پاڻ ملهائين ۽ سنڌي عوام جي اتساهہ ۽ ويساهہ تي پورو لهن؟